

2001

**CULTUREEL
JAARBOEK**

STAD ANTWERPEN

Ik woon in een Monument

EEN KRITISCHE RECONSTRUCTIE VAN
EEN PROJECT ROND VOLKSHUISVESTING
IN DEURNE

Martine Vermandere en Tereña van Dijk

Voor veel mensen is het een openbaring: plots zien ze hun wijk in een ander daglicht. Ze ontdekken dat het een op het eerste gezicht banale biotoop een geschiedenis heeft. Dat het geen tot samenleven gedoemde verzameling is van mensen die zich geen duurdere woning kunnen permitteren, maar een gemeenschap die rijker is dan een willekeurige residentiële buurt. — Eric Bracke

in DS Magazine, 5 oktober 2001

Ik woon in een monument wilde bewoners bewust te maken van het historische belang van hun woonomgeving en van het ideeëngoed dat eraan ten grondslag ligt. Het project was niet enkel een onderzoek naar de geschiedenis en de architectuur van de wijken. De bewoners werden er intensief en maandenlang bij betrokken. Wat er leeft achter de gevels van de volkswoningen en vooral wie er leeft was belangrijk. Het project wilde tevens een steentje bijdragen tot het versterken van de sociale relaties in de buurten.

Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis was de initiatiefnemer. Het is uiteindelijk tot stand gekomen in samenwerking met een groot aantal andere organisaties en mensen die sociaal en cultureel betrokken zijn bij Deurne, Antwerpen en bij projecten rond het cultureel erfgoed in Vlaanderen. Op dit ogenblik vinden er verschillende gelijkaardige projecten plaats. Onze impressie is dat daarbij zelden onderling ideeën en

ervaringen worden uitgewisseld. Dat motiveerde ons om ervaringen en reflecties op papier te zetten en ter discussie te stellen. We gaan daarbij dieper in op de manier waarop we te werk zijn gegaan, inhoudelijk, organisatorisch en financieel: wie werd bij de organisatie betrokken? Waarom en hoe? Hoe betrek je buurtbewoners bij een dergelijk initiatief? Hoe maak je hen geïnteresseerd? Hoe vermijd je de valkuil van de stigmatisatie bij een onderwerp rond sociale huisvesting in wijken waar 38% op het Vlaams Blok stemt? Hoe ga je integer en doeltreffend om met getuigenissen?

Daarnaast stellen wij ons de vraag hoe het publiek gereageerd heeft. Heeft het project iets losgemaakt in de wijken? Werkten de middelen die we hebben ingezet?

Tot slot willen we meedenken hoe verzamelde getuigenissen bewaard kunnen blijven voor verder onderzoek en mogelijke andere doeleinden.

Motivatie, aanpak, organisatie

Verschillende overwegingen hebben een rol gespeeld bij de aanvang van dit project rond volkshuisvesting. Aanleiding was de totstandkoming van een samenwerkingcontract tussen twee instellingen: Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis en het Volksmuseum Deurne. Er werd gezocht naar een gezamenlijk project met een groot publieksbereik, in de eerste plaats voor de bewoners van Deurne maar ook met uitstraling buiten de gemeente, naar Antwerpen en Vlaanderen.

We kwamen snel uit bij de vele en zeer verschillende vormen van sociale en volkshuisvesting die Deurne rijk is. Die verscheidenheid maakte het mogelijk het stereotiepe en stigmatiserende beeld over sociale huisvesting te doorbreken.

We vermoedden dat het onderwerp een groot publiek zou kunnen bereiken doordat wonen iedereen aanbelangt. Iedereen kan erover meespreken. Een gevaar bij zo'n project is wel dat je al snel in de privé-sfeer van mensen terechtkomt. In die zin maakt het de mensen kwetsbaar, zeker degenen die in een sociale woning wonen. Er zou heel wat achterdocht overwonnen moeten worden, vooral omdat er in Deurne geklaagd werd dat men steeds negatief in de pers kwam, zeker na de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Cameraploegen werden bij die gelegenheid naar onder andere de Kronenburgwijk gestuurd, waar het negativisme zou overheersen.

Twee invalshoeken samenbrengen, dat was wat we voor ogen hadden.

Eenzijds de reconstructie van de geschiedenis van de wijken door archiefonderzoek, anderzijds het verzamelen van verhalen, woonervaringen, foto's en documenten van de bewoners zelf. Daarbij stelden we ons continu de vraag hoe je met en voor een brede groep mensen een onderwerp als de sociale -en architectuurgeschiedenis tastbaar, aanschouwelijk en interessant kan maken. Welke middelen konden worden ingezet om het onderwerp te doen leven?

Vanuit die achtergrond is het project uitgegroeid tot een veelvoud van initiatieven. Zo werden de ouderen benaderd voor de mondelinge getuigenissen, jongeren via een fotoproject. De communicatie verliep langs verschillende lijnen: een huis-aan-huis-magazine (bereik: 30.000 gezinnen in Deurne), een tentoonstelling, artikelen in plaatselijke en landelijke kranten, televisie ook.

Binnen het huidige culturele, sociale en politieke landschap is de wil groot om samen te werken rond thema's over cultureel erfgoed voor een breed publiek. Het was ook onze wens om met veel partijen te werken. We hoopten door het project de sociale relaties in de buurten te versterken door wijk-, jeugd-, senioren- en migrantenorganisaties, scholen en vooral buurtbewoners bij het project de betrekken. Ondanks, maar ook door, de goede wil van de vele partijen was de totstandkoming van het project zeer complex zowel organisatorisch als financieel.

Het initiatief berustte bij AMSAB-Instituut voor de Sociale Geschiedenis, een onafhankelijk wetenschappelijk archief-, documentatie- en onderzoekscentrum van alle linkse bewegingen. Er werd van start gegaan met het samenstellen van een werkgroep: vertegenwoordigers van het Volksmuseum, het District Deurne, het Cultureel Centrum Deurne en van de wijk-, jongeren-, senioren-, migranten- en culturele organisaties. Vooral de Culturele Antenne van het district speelde bij het leggen van contacten een belangrijke rol. In februari 2001 had de eerste van de maandelijkse vergaderingen plaats. De aanwezigen werden op de hoogte gebracht van de stand van zaken, wisselden informatie uit en brachten ideeën aan. Via via kwamen ook telkens nieuwe geïnteresseerden op de vergadering.

De Koning Boudewijnstichting steunde het project binnen de campagne 'Actuele Volkscultuur'. Een aanzienlijke inbreng kwam er van het Sociaal Impuls Fonds, via het koepelproject *vertel.de.stad!*, dat zowel financiële als logistieke steun gaf, adviseerde en hielp contacten leggen met mensen die van nut konden zijn. Zo konden het magazine, het getuigenissenproject en de video gerealiseerd worden.

Er kwam ook een samenwerking tot stand met het District Deurne, dat instond voor het optrekken van het budget voor de druk-

DRIE WIJKEN

Vanaf de jaren '20 groeide het aantal inwoners van Deurne spectaculair. Leefden er in 1920 nog maar 15.000 mensen, dan waren dat er in 1940 al 57.000.

Conforta, Arena en Unitas zijn oude volkse wijken in Deurne, stuk voor stuk met een bijzonder historisch en architecturaal karakter. Iedere wijk is op eigen wijze van groot belang als cultureel erfgoed in Vlaanderen. De Confortawoningen in de Conforta- en Kronenburgwijk zijn dat als historisch monument: de eerste koopwoningen voor arbeiders; de Unitas wijk als fraai voorbeeld van een tuinwijk en Arena als modernistisch voorbeeld van sociale huisvesting, ontworpen door Renaat Braem.

Postkaartencollectie Frans Lauwers

Video-still

CONFORTA

De Confortawijk ontstond tussen 1926 en 1930. Er werden niet minder dan 1444 rijhuizen gebouwd op de moerassige en goedkope gronden van Deurne-Noord. Daarbij bekommerde de bouwmaatschappij zich weinig om de gangbare bouwvoorschriften. Vele huizen hadden bijvoorbeeld een gevelbreedte van 3,7 meter in plaats van de voorgeschreven 5 meter. Zo kwam de typische Confortawijk tot stand met haar smalle gevels en twee voordeuren: een voor de beneden- en een voor de bovenbewoner. Vooral dokwerkers, diamantbewerkers, douaniers en zakkenmaaksters uit de overbevolkte volksbuurten Seefhoek en Sint-Andries weken uit naar deze koophuizen met meer comfort.

kosten, zodat alle Deurnenaren het huis-aan-huis-magazine in hun bus kregen. Ook het budget van hun reminiscentiecampagne 'Over Deurnes Daken', waarbij getuigenissen van bewoners over Deurne worden verzameld, werd aangesproken voor de realisatie van de video.

Cultureel Centrum Deurne zorgde o.a. voor het reproduceren van de modiefoto's in de leegstaande winkelatalages in Deurne, voor een aantal transporten en voor de belichting van de tentoonstelling.

Het Museum voor Fotografie organiseerde een workshop fotografie voor de jongeren en verzorgde de lay-out van de jongerenfoto's op de tentoonstelling.

Daarnaast werd het project mogelijk gemaakt door sponsors, bedrijven en organisaties die op één of andere manier een band hadden met de wijken. Zo kwamen we terecht bij de firma Agfa-Gevaert, die wegwerpcameraatjes aanbracht voor het jongerenproject en ook zorgde voor de ontwikkeling ervan. Agfa-Gevaert voelde zich betrokken bij het project omdat een van hun vroegere bedienden, Edward Leonard, initiatiefnemer was bij de oprichting van de Unitaswijk.

Initiatieven

ARCHIEFONDERZOEK

Naast het archief van Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis en van het Volksmuseum Deurne werden ook andere archieven geraadpleegd, onder meer het Architectuurarchief Provinciebestuur van Antwerpen, Dienst Monumenten & Landschappen in Brussel en Antwerpen. Met het oog op de tentoonstelling werd gezocht naar beeldend en anekdotisch materiaal om de geschiedenis te laten herleven. De bewoners werden via oproepen in plaatselijke kranten gevraagd materiaal – foto's, boekjes, krantenartikelen en postkaarten – over hun wijk aan te brengen.

MONDELINGE GETUIGENISSEN:

"(...) luisteren naar mensen is hoe dan ook belangrijk. Het is zinvol om mensen een stem te geven en om tijd te maken voor hun persoonlijk wel en wee". (Rob van der Wildt, begeleider getuigenissen)

Hoe konden we de bewoners ertoe bewegen om met ons samen te werken?

Omdat sponsoring pas laat op gang kwam, was het financieel niet mogelijk om een mailing aan de bewoners te richten of om een flyer te

bussen. In een aantal plaatselijke huis-aan-huis-magazines, zoals *De Antwerpenaar*, konden we gratis een oproep plaatsen. Die oproepen hadden weinig resultaat. Het positieve eraan was dat we op die manier een aantal adressen kregen van nuttige getuigen die vroeger in deze wijken woonden, maar nu verhuisd waren naar een andere wijk in Deurne.

De wijk-, jongeren-, senioren-, migranten- en culturele organisaties, verenigd in een werkgroep rond het project, zorgden voor adressen van te contacteren bewoners. Dramadocent Rob van der Wildt, die door het Sociaal Impuls Fonds was voorgesteld voor het afnemen van mondelinge getuigenissen, contacteerde hen. Dat resorteerde echter niet het gewenste resultaat: de telefonische benadering werd argwanend ontvangen. De gecontacteerde bewoners dachten meestal dat het om een officiële enquête ging. Dus zochten we naar een andere invalshoek om de bewoners te enthousiasmeren. We bezochten zoveel mogelijk buurtfeesten, rommelmarkten en andere activiteiten in de wijken. Cameraatjes werden uitgedeeld aan jongeren en er werd aan de oudere bewoners verteld over het project. We contacteerden ook vrijetijdsverenigingen, een bejaardentehuis en een parochiecentrum. Zo werd de lijst van namen van mogelijke getuigen aangevuld. Een tweede telefoonronde werd ondernomen om mensen uit te nodigen voor een koffietafel die in de buurt werd georganiseerd. Met die uitnodiging hadden we meer succes.

Geschaard rond koffietafels vertelden de bewoners hun verhaal. De groeps gesprekken concentreerden zich rond de kwaliteit van het wonen vroeger en nu. Zowel de architectuur als de bouwfysische toestand van de huizen werd besproken. Er werd ook ingegaan op het buurtleven. De gesprekken werden geregistreerd op een klankband. Om technische redenen én om dieper op bepaalde onderwerpen te kunnen

ingaan werden uit de aanwezigen op de koffietafels enkele personen geselecteerd waarmee verdere diepgaande gesprekken werden gevoerd. Een fotografe nam na elke gespreksronde foto's van de getuigen.

VIDEO

Onder de getuigen werd een viertal gezocht dat in aanmerking kwam om gefilmd te worden. Daarbij werd gekeken naar hun bereidheid om voor de camera te komen, of zij 'video'-geniek en ook aanstekelijke vertellers waren. Bovendien moesten ze op een – voor hun wijk – representatieve plek wonen. Door bewoners thuis te filmen kon niet alleen hun verhaal worden vastgelegd, maar werd ook zichtbaar hoe hun woonsituatie was. Behalve in hun woning werden ze ook in hun wijk gefilmd. Om de verschillende wijken en woningen ten opzichte van elkaar te lokaliseren en te introduceren bij de kijker werd een fanfare ingeschakeld. Met de hulp van de verkeerspolitie kon de fanfare worden gefilmd tijdens een vooraf uitgedachte route door Deurne. De fanfare hield telkens halt voor het huis van een getuige om hem of haar een serenade te brengen. Bijkomend effect was dat de bewoners uit de buurt naar buiten kwamen om te zien wat er gaande was. Zo werd het project splenderwijs bij de bewoners in de wijken onder de aandacht gebracht. Doordat we op zondag filmden konden we veel mensen bereiken. De video werd getoond in de tentoonstelling en in een winkelvitruine in Deurne.

JONGEREN-FOTOPROJECT

Bij de mondelinge getuigenissen lag de nadruk bij de oudere bewoners, maar we wilden ook kinderen en jongeren bij het project betrekken. Jongeren communiceren steeds meer door middel van beeldtaal. Ze wer-

ARENA

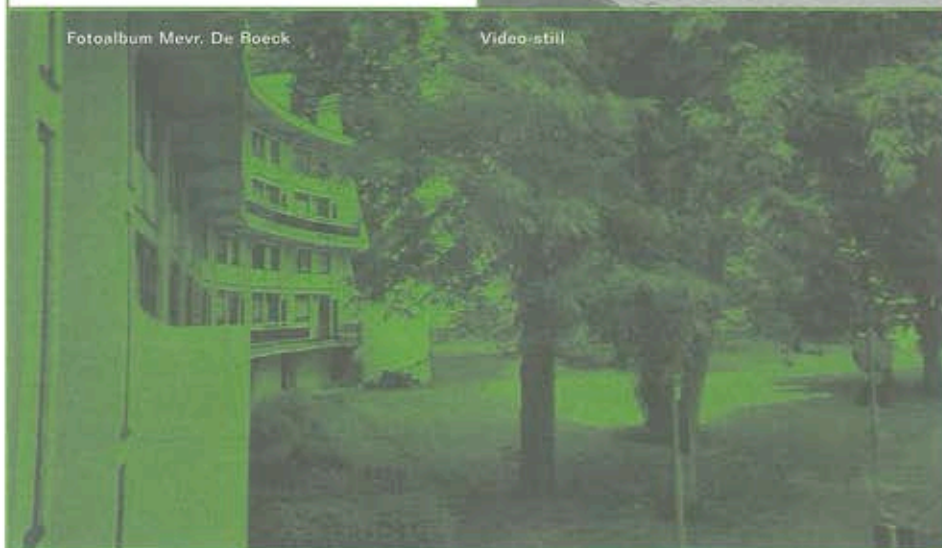
De Arenawijk is één van de merkwaardigste woonprojecten in Deurne. De woonbuurt werd opgetrokken op de gronden van 't Fortje' dat deel uitmaakte van de 19e-eeuwse fortengordel rond Antwerpen. De flatgebouwen werden in de jaren '60 ontworpen door de onlangs overleden Renaat Braem, een van de invloedrijkste modernistische architecten van ons land. Braem ontwierp voor de sociale huisvestingmaatschappij 'Deurnese Moderne Woning' een project met 249 appartementen bestaande uit een middenveld met vier grote woonbloktorens, omringd door lagere randbebouwing. Alleen de randbebouwing draagt zijn typische stijl. De hogere flats op het middenveld kwamen er pas in de jaren '80 ondanks protestacties van de bewoners.

Fotoalbum Mevr. De Boeck

Video-stil

den daarom gevraagd hun visie op de wijk te geven door er zelf foto's van te nemen.

Een driehonderd wegwerpcameraatjes werden verspreid onder jongeren van 8 tot 18 jaar. Ze konden ingeleverd worden in de plaatselijke bibliotheekfilialen. Daar stond ook een babbelbox, waar de jongeren hun mening over hun wijk en/of uitleg over hun foto's kwijt konden. In samenwerking met het Museum voor Fotografie van de Provincie Antwerpen werden fotoworkshops gehouden.

Het resultaat was te zien op de tentoonstelling, achter de ramen van het CC Deurne en in het magazine.

MODEPROJECT

Hoe konden we de wijken en hun bewoners in hun actuele situatie op een positieve wijze portretteren?

We brachten het Antwerps modejaar naar de volkswijken. Bij de bewoners van de wijken werd een echte modellencasting georganiseerd. Een styliste en een visagiste gingen met de geselecteerden aan de slag. Een fotografenduo dat voor bekende internationale modetijdschriften werkt, maakte foto's van de 'modellen' in hun buurt. Het jongste model was 4, het oudste 59 jaar. De foto's werden gepubliceerd in het huis-aan-huis magazine en de uitvergroete modefoto's waren zowel op de tentoonstelling als in etalages op de Turnhoutse- en Herentalsebaan te zien.

MAGAZINE

Om het project bij alle Deurnenaren onder de aandacht te brengen werd op grote schaal een gratis magazine huis-aan-huis verspreid, dat alle facetten van het project belichtte. Het bevatte een zeer beknopte weergave van de getuigenissen, foto's van het modeproject en van de jongeren en de portretten van de getuigen. De geschiedenis van de verschillende wijken werd beschreven. In het midden van het magazine een kaart van Deurne met daarop uitgezet de vier wandelingen en een fietstocht, die speciaal voor dit project werden samengesteld. Het magazine was behalve informatief ook bedoeld als stimulans voor de bewoners om de tentoonstelling te bezoeken.

TENTOONSTELLING

De tentoonstelling werd getoond in het Koninklijk Atheneum van Deurne. Die locatie sloot goed bij het project aan. Het atheneum ligt centraal ten opzichte van de tentoongestelde wijken. Daarnaast gaf het

(onder) Foto: Joyce Wong, 11 jaar

Foto: Tom Verschueren, 12 jaar

Foto: Cyrus Vercammen, 18 jaar

modernistische gebouw de tentoonstelling een meerwaarde. Architect Van Steenberghe – die in een vroegere fase ook de Unitaswijk ontwierp – had met zijn gebouw immers meer voor ogen dan alleen maar een school, hij wilde er ook een ontmoetingsplaats voor de buurtbewoners van maken. Hij voegde aan het schoolgebouw een prachtige feestzaal toe en een badhuis voor de buurt. De huidige schooldirectie deelt de visie van de architect. Met de tentoonstelling *Ik woon in een monument* stelde de school – zestig jaar na haar ontstaan – de feestzaal en het badhuis open voor het publiek.

Voor de opening zochten wij naar een manier om vooral de bewoners te betrekken en een formele, politieke sfeer te voorkomen. Daarom werd dans- en showgroep Malisa aangesproken. Malisa verenigt jongeren van alle betrokken buurten en werd opgericht om hen op een aangename, zinvolle en niet dure manier aan vrijetijdsbesteding te laten doen. Ze dansten op nummers uit de musical 'Hair' de trappen op met de genodigden in hun kielzog. De nummers uit de tolerante en hippe musical leken hen wel een gezonde tegenhanger voor de negatieve, conservatieve geluiden in de wijk. Zo brachten zij de sfeer van de jaren '70 – toen de Arenawijk gebouwd werd – terug. Voor de receptie hadden we een frietkraam gehoord.

Er kon aan de vormgeving van de tentoonstelling niet veel geld uitgegeven worden. We hielden alles zo eenvoudig mogelijk. Bestaande tentoonstellingsmeubels werden herbruikt.

Het archiefonderzoek naar de geschiedenis van de wijken werd aan de hand van teksten, historische architectuurdocumenten en foto's getoond. De oude documenten werden beschermd tegen het zonlicht – een eis van de archiefinstellingen – door middel van een constructie van stellingen bespannen met bouwplastic: een tent te midden de feestzaal.

Foto: Bert De Wilde, 8 jaar

Foto: Yasmina El Ajouti, 6 jaar

Geluid- en beeldmontage van de getuigenissen werden in een aparte donkere ruimte samengebracht. De geluidmontage was opgebouwd uit fragmenten die zo waren gekozen dat de essentie van de geschiedenis van iedere wijk naar voren kwam. De klankband duurde een half uur, langer kan men de aandacht van de bezoeker niet vasthouden, temeer daar er in de tentoonstelling ook nog een video te zien was. De beeldmontage bestond uit de portretten van de getuigen die door twee dia-projectoren in overflow op groot scherm werden geprojecteerd. Om de anonimiteit van de getuigen te respecteren kwamen de beelden van de personen niet overeen met de vertellende stemmen op de klankband. Bijkomend effect van die projectie was dat men geen idee had wie in welke wijk woonde.

In een salon, ingericht in een lager gedeelte van de feestzaal, konden bezoekers zitten om in alle rust naar de familiefoto's en de half uur durende video te kijken.

Foto's en commentaar van de jongeren waren te zien in het badhuis. Tevens werd er een babbelbox – een video met reacties van kinderen op hun woonomgeving – getoond.

Een evaluatie

DE TENTOONSTELLING

Eind november, na vier weken, sloot de tentoonstelling haar deuren. Bij de start bezochten een veertigtal mensen per dag de tentoonstelling. Na verloop van tijd kwamen steeds meer mensen, op het einde gemiddeld een honderdtal bezoekers per dag. Praktisch elke bezoeker nam ruimschoots de tijd – een tweetal uren meestal – om alles te bekijken. Wat de

UNITAS

De Unitastuinwijk is ongetwijfeld een van interessantste en boeiendste tuinstuiven in Vlaanderen (en de enige in Antwerpen). In de van oorsprong Engelse tuinstuivgedachte werd getracht om de voordelen van de stad en die van het platteland te combineren en de gemeenschapszin te bevorderen. De door architect Eduard Van Steenberghe voor bedienden ontworpen Unitastuinwijk kwam tussen 1923 en 1932 in drie fasen tot stand. In totaal werden er een 200-tal woningen gebouwd. Van Steenberghe tekende ook o.m. het atheneum en het districtshuis van Deurne. De architectuur van de Unitaswijk doet onwillekeurig denken aan de Engelse cottagestijl en wordt gerekend tot de 'romantisch-rationele' stroming binnen de tuinstuivarchitectuur. Het gebruik van baksteen en de dakvorm duiden op invloeden van de 'Amsterdamse school'. Op een subtiele manier werden de inspiratiebronnen – Engelse, zoals de erkers, en Hollandse, zoals de vlak in de gevel geplaatste dragende raamkozijnen – verwerkt tot een origineel geheel. De nabijheid van het Boekenbergpark, de licht buigende straten en de groepering van de huizen zorgen voor een harmonisch en zelfs schilderachtig geheel. De Unitastuinwijk is sinds in 1982 dan ook beschermd stadsgezicht.

Postkaartencollectie Frans Lauwers

Video-still

toezichters op de tentoonstelling opviel, was dat men voor de video werkelijk ging zitten om hem helemaal te bekijken, een half uur lang. De meeste bezoekers waren oudere wijkbewoners. Hoewel de jongeren heel enthousiast aan het fotoproject meewerkten en prachtige foto's maakten, kwamen er weinig opdagen voor de tentoonstelling. Ook van de scholen in Deurne kwam weinig respons, ondanks verwoede pogingen om hen zover te krijgen.

Achteraf gezien had de tentoonstelling een langere periode moeten lopen. Niettegenstaande de vele aandacht in de nationale en plaatselijke pers, raakte men pas gemotiveerd door mond-tot-mondreclame. De verdeling van het huis-aan-huis-magazine gebeurde te laat en was onbetrouwbaar, doordat de door ons gekozen distributiedienst – de goedkoopste – de taak slecht uitvoerde.

De getuigenissen lieten de bewoners in al hun waardigheid zien. De respectvolle benadering van de getuigen en wat getoond werd, werkten als een katalysator bij de bewoners. Spijtig dat net wanneer het project zijn 'toonmoment' kende – en dus zijn eindfase bereikte – de bewoners hun verhaal pas kwijt wilden. Dan zou men er veel meer kunnen interviewen. In de tentoonstelling had opnameapparatuur en een interviewer moeten aanwezig zijn om de verhalen die spontaan aan de toezichters werden verteld, vast te leggen.

De foto's van de jongeren verrasten door hun originaliteit. Vanuit het oogpunt van volwassenen is hun kijk op de wijk erg onconventioneel. Verkeerspleinen en auto's kwamen veel aan bod. Niet als afschrikwekkend beeld, maar als vanzelfsprekend gegeven. Ook valt op dat het Rivierenhof – dat Deurne in twee delen snijdt – een gemeenschappelijke speelplaats voor kinderen uit de verschillende wijken blijkt te zijn. Het zou zeker de moeite lonen om met dit materiaal meer te doen.

DE GETUIGENISSEN

Gezien de hoge score van het Vlaams Blok bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen – elf van de zevenentwintig zetels in de districtsraad – vonden velen die vanaf het begin bij het project betrokken waren, het idee om mondelinge getuigenissen te verzamelen in de volkswijken van Deurne nogal riskant. Zouden we niet een waterval van verzuurde reacties over ons heen krijgen? Dat bleek al bij al goed mee te vallen. Waarschijnlijk resulteerde onze positieve benadering van het onder-

Foto: Mannasee Maswama, 6 jaar

Foto: Stefanie Verberck, 12 jaar

werp en de keuze van de meewerkende organisaties in een selectie van positief ingestelde wijkbewoners.

Toch was het niet makkelijk om de bewoners tot medewerking te bewegen. Voortdurend werd gezocht naar manieren om hen toch te bereiken. We deden ook beroep op migrantenorganisaties die in die buurten actief zijn. Ondanks hun grote bereidwilligheid om te participeren aan het project, bleek het moeilijk tot onmogelijk oudere migranten te bereiken. De migrantenjongeren daarentegen waren wel sterk vertegenwoordigd in het fotoproject. Voor het modeproject meldden zich enkele migrantenjongeren, die later echter moesten afhaken omdat ze geen toestemming van hun ouders kregen. Bij de benadering van de allochtonen speelde zeker ook het taalprobleem. Zo was er bij de Roma-zigeuners onderling zo'n taalverschil dat zelfs onze tolk – nochtans zélf een Roma – er niet altijd wijs uitraakte.

Opmerkelijk is dat de tentoonstelling positief werd ontvangen door de bezoekers uit de wijken omdat de nadruk bij de bewoners van het eerste uur lag en niet bij de migrantenpopulatie.

Een vijftigtal bewoners vertelden ons de geschiedenis van hun buurt. Kritische noten bleven niet uit, iedere wijk heeft zijn grote en kleine problemen. Vooral viel de warmte op waarmee ze over hun huis en buurt spraken. Ook de nuchterheid waarmee de woonsituatie vroeger en nu onder woorden werd gebracht. Door de vele anekdotes kwam de geschiedenis van de wijken werkelijk tot leven.

De getuigenissen van de oudere bewoners, vaak eigenaars of huurders van het eerste uur, waren zeer interessant: zij konden duidelijk maken wat hun nieuwe woonomgeving toen betekende in vergelijking met hun

Foto: Donald Robijn, 9 jaar

Foto: Evelyn Elbers, 13 jaar

vroegere woonsituatie. Huizen die nu door buitenstaanders en hun eigen kinderen vaak als klein en onaantrekkelijk worden omschreven, betekenden indertijd een grote vooruitgang qua omvang en sanitair comfort. De bewoners vertaalden de situatie van toen ook naar nu: in Kronenburg en Conforta vonden ze dat je niet moet kankeren op allochtone kroostrijke gezinnen die in veel te krappe huizen wonen. Zijzelf, hun ouders of grootouders woonden vroeger toch ook zo....

Over de inwijking van de migranten werd niet veel negatiefs opgetekend door Rob van der Wildt: *"Bovendien zijn er in een nette kleine wijk als Unitas ook weinig problemen. Er valt zelfs niet op mensen van andere culturen te sakkeren, want die zijn er nauwelijks aanwezig. Maar ook in de Arenawijk, die wél uitgesproken multicultureel gekleurd is, kwamen weinig zulke (negatieve, sic) getuigenissen bovendrijven."*

Veel praktische klachten, dat wel: wateroverlast, kapotte fietsen die blijven rondslingeren, reparaties die niet uitgevoerd worden door de sociale huisvestingsmaatschappij etc. Bij de getuigenissen ook veel opmerkingen over de bouwfysische mankementen van de huizen. Het gesjoemel met de gevelbreedtes van de smalle huizen in Conforta, het betonrot in de Arenawijk en de slechte restauraties in de Unitaswijk....

Aan de teloorgang van het buurtleven, o.a. het verdwijnen van de buurtwinkels wordt veel aandacht besteed. Ook daarover zijn er vaak zeer nuchtere opmerkingen. Zo zou het buurtleven achteruitgegaan zijn door de komst van de televisie en de auto. De televisie houdt mensen binnen, terwijl men vroeger samenkwam om te kaarten, een babbeltje te slaan. De auto zorgt ervoor dat mensen verder uit de buurt boodschappen doen. Vooral de oudere bewoners zijn daarvan de dupe.

De mondelinge getuigenissen zijn ontegensprekelijk een belangrijke bron voor het onderzoek naar de sociale structuur en de mentaliteitsgeschiedenis. Mocht men deze getuigenissen verder willen gebruiken – voor wetenschappelijk onderzoek of journalistieke en beleidsmatige redenen, etc. – dan mag de doelstelling waarmee de getuigenissen zijn afgenomen niet verloochend worden.

Van alle verzamelde informatie werd slechts een klein deel gebruikt. Om doeltreffend te communiceren via tentoonstelling, video of magazine kan slechts een zeer kleine selectie van de verworven informatie gebruikt worden. Toch werd er veel boeiende en belangwekkende informatie verzameld. Daarom pleiten we voor duurzamer verzamelen van getuigenissen. Dat geldt, vermoeden we, ook voor de andere projecten van de campagne *Actuele Volkscultuur* van de Koning Boudewijnstichting, van het SIF-project *vertel.de.stad!*, van de projecten van de Erfgoedcel en andere initiatieven rond mondelinge getuigenissen.

Het starten van een databank van getuigenissen op een website zou een optie zijn, zoals 'Brussel behoort ons toe' reeds gedaan heeft. Daardoor blijft het project niet beperkt tot zijn 'toonmoment', maar blijven de getuigenissen bewaard voor verder onderzoek en mogelijke andere doeleinden. Zo zou het voor dit project b.v. nuttig zijn informatie over de pijnpunten in de buurten door te geven aan het district en de sociale huisvestingsmaatschappij.

Ook moet worden gedacht aan de bewaring van het archiefmateriaal of aan het dupliceren van egodocumenten die men in bewaring krijgt, zoals interessante bouwplannen of familiefoto's.

De moeite waard?

Terugblikken op een project waar je een jaar lang intensief, heel intensief, aan hebt gewerkt is zeer moeilijk. Hebben we bereikt wat we voor ogen hadden? Hebben we de buurten een positief impuls kunnen geven?

Precies weten kan je het nooit. We weten in ieder geval dat de bewoners, medewerkers en bezoekers van de tentoonstelling tevreden – zelfs enthousiast – waren over het project. De bewoners waren trots op de rijke geschiedenis van hun wijk, waarvan zij zich vaak niet bewust waren. Ze verbaasden zich dat 'mensen van buiten' in hun wijk en in hun verhalen geïnteresseerd waren. Hoe vaak hebben we verwondering

gehoord als we hun getuigenissen wilden opnemen. Waarom ik? Wat is er interessant aan mijn verhaal? Wat is er bijzonder aan mijn huis?

Maar soms knaagde bij ons ook onbehagen en onzekerheid. Al die energie die je erin stopt, brengt die genoeg teweeg? Al die moeite om mensen te interesseren, mee te krijgen, wat doe je eraan? Zijn er effectievere middelen dan de onze om door te dringen tot de bewoners, door te dringen in wat er leeft in Deurne? We hebben 2000 mensen bereikt met de tentoonstelling. Maar hoe zit het dan met de 30.000 gezinnen die het magazine hebben ontvangen? Wie heeft het dan gelezen? Bij wie maakt het werkelijk wat los? Zet het ook iets in beweging bij de negatieve, morrende buurtbewoners, met wie we niet gesproken hebben? Heeft het invloed op de houding van de Deurnenaar?

Wat we in ieder geval wel weten is dat het project op een constructieve manier veel organisaties en mensen in Deurne heeft samengebracht. Ook genereerde het nieuwe initiatieven in de wijken. Er wordt samen met oude en jonge bewoners een toneelstuk gemaakt over de geschiedenis van de Confortawijk aan de hand van getuigenissen. De veelbezochte bibliotheek van Deurne-Noord zal tijdens de jeugdboekenweek opnieuw de foto's van de jongeren tentoonstellen.

Alle energie die we erin gestoken hebben kregen we dubbel en dwars terug door de warme, boeiende ontmoetingen en de prachtige verhalen die we hebben mogen horen.

